

Uwarunkowania

- **Ekologia okresu dojrzewania**

Wpływy rówieśnicze silnie konkurują z wpływami rodziców i dorosłych opiekunów

- **Neuropsychologia okresu dojrzewania**

Dysharmonia w rozwoju struktur mózgowych (Steinberg, 2004)

Okres adolescencji

Większa niż w innych okresach życia skłonność do podejmowania ryzyka

Neuropsychologia okresu adolescencji

Rozwijają się szybciej:

- Struktury mózgu odpowiadające za:
 - np. zdolność logicznego rozumowania
- Procesy biologicznego dojrzewania pobudzające potrzebę doznań

• Rozwijają się wolniej

- Struktury mózgu odpowiadające za:
 - sterowanie uwagą
 - przewidywanie odroczonego skutków
 - regulowanie emocji, powstrzymywanie zachowań impulsywnych
 - podejmowanie decyzji

Dysharmonia rozwojowa

Fazowy przebieg adolescencji źródłem ryzyka

- Dysharmonia rozwojowa

- dojrzewanie biologiczne o kilka lat wyprzedza dojrzewanie psychospołeczne
- w naturalny sposób zwiększa ekspozycję na różne formy ryzyka, w tym eksperymenty z substancjami psychoaktywnymi, seksem, władzą rodzicielską i innymi przejawami formalnych autorytetów, włączając w to szkołę, przepisy prawa karnego i obyczajowego
- (Moffitt, 1993; Obuchowska, 2000; Steinberg, 2004).

Konsekwencje TZR

- Ryzykowny sposób bycia młodzieży jest odpowiedzią na specyficzną „ekologię” i potrzeby okresu dojrzewania
- Impuls do integracji profilaktyki zachowań problemowych młodzieży z nurtem promocji zdrowia (zachowania pro-zdrowotne)
- Zwrócenie uwagi na związki pomiędzy zdrowiem, socjalizacją i edukacją szkolną
- Poszukiwanie skutecznej odpowiedzi na problem dysharmonii rozwojowej wieku dojrzewania

Zachowania antyspołeczne

- **Zachowania antyspołeczne** to łamanie norm życia społecznego i/lub pogwałcenie praw innych osób (Kazdin, 1987)
- Przykłady: zachowania agresywne, przemoc, kradzieże, wandalizm, wagary, okrucieństwo wobec zwierząt
- **Kontekst**
Przestępczość nieletnich

Zachowania antyspołeczne

	Klucz definicyjny	Struktura
Zachowania antyspołeczne ograniczone do okresu adolescencji	Ograniczone do adolescencji przejawy nierespektowania norm życia społecznego i/lub praw innych osób	„Łagodne” przejawy zachowań antyspołecznych np.: używanie substancji, kradzieże sklepowe, niszczenie cudzej własności
Zachowania antyspołeczne trwałe w perspektywie życia (Moffitt, 1993)	Trwała w perspektywie życia tendencja do nierespektowania norm życia społecznego i/lub praw innych osób	1/ Zaburzenia zachowania i agresja w dzieciństwie 2/ Zachowania antyspołeczne w okresie dorastania (bójki, włamania, kradzieże samochodów, narkotyki) 3/Przestępstwa w życiu dorosłym (kryminalne i podatkowe, przemoc wobec partnerów i dzieci)

Zachowania antyspołeczne cd.

Przemijające

Perspektywa adolescencji

- Młodzież, która dopuszcza się zachowań antyspołecznych i wycofuje się z nich kiedy dorośnie
- Powszechność i okresowość

Trwałe

Perspektywa życia

„W wieku 4 lat – biją i popychają, w wieku 10 lat – kradną w sklepie i wagarują, w wieku 16 lat – sprzedają narkotyki i kradną samochody, w wieku 22 lat – dokonują napadów, w wieku 30 lat są sprawcami oszustw i krzywdzą własne dzieci” (Moffitt, 1993)

Odmienna etiologia

Przemijające

- wydłużający się okres przejściowym między dojrzałością biologiczną i społeczną

- Dyskomfort
- Utrudniony dostęp do wielu cennych wartości

Trwałe

1/ Deficyty neuropsychologiczne dziecka

2/ Negatywne wpływy środowiska rodzinnego i społecznego

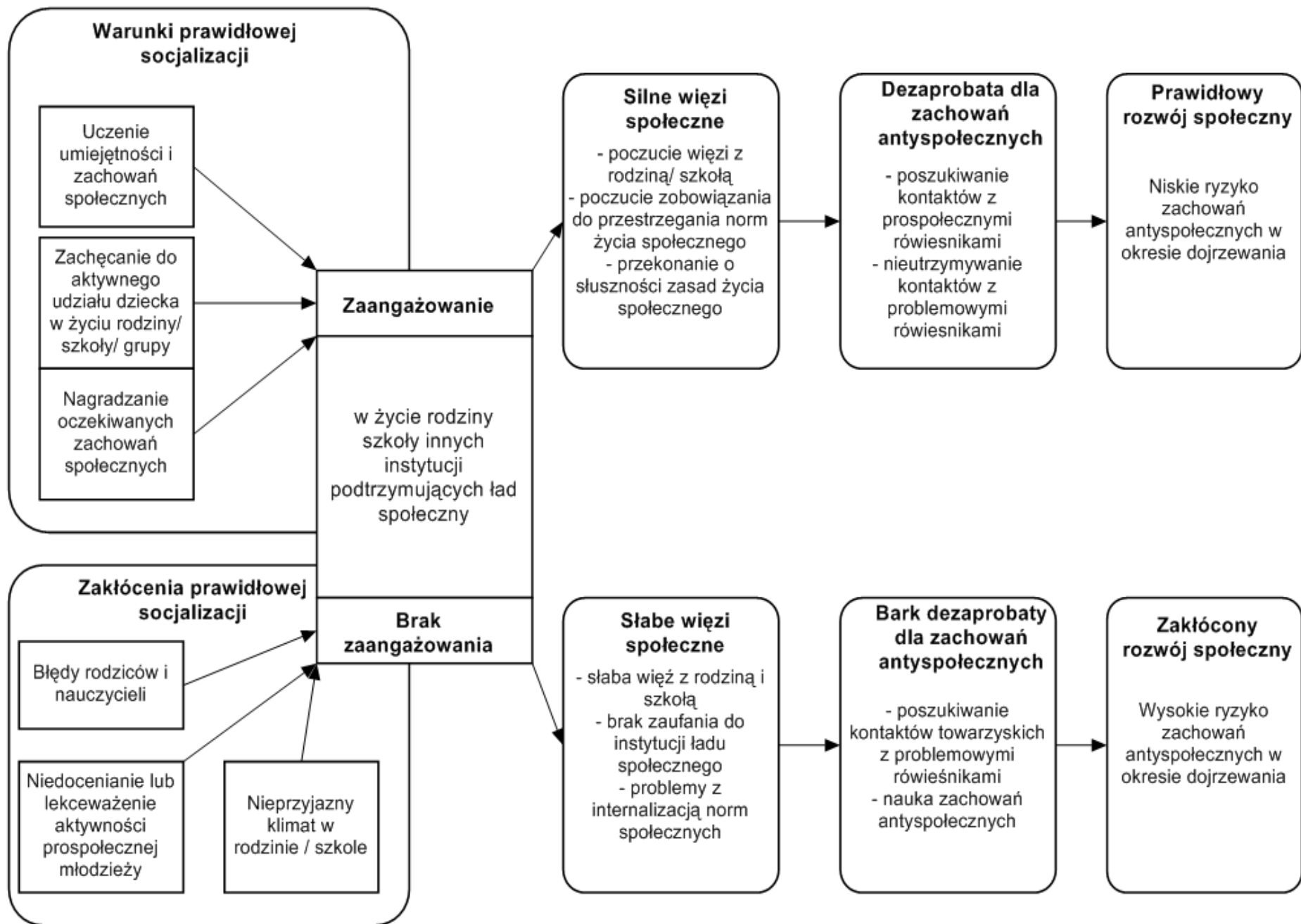
Model rozwoju społecznego

Znaczenie więzi społecznych

(Hawkins i Weis, 1985)

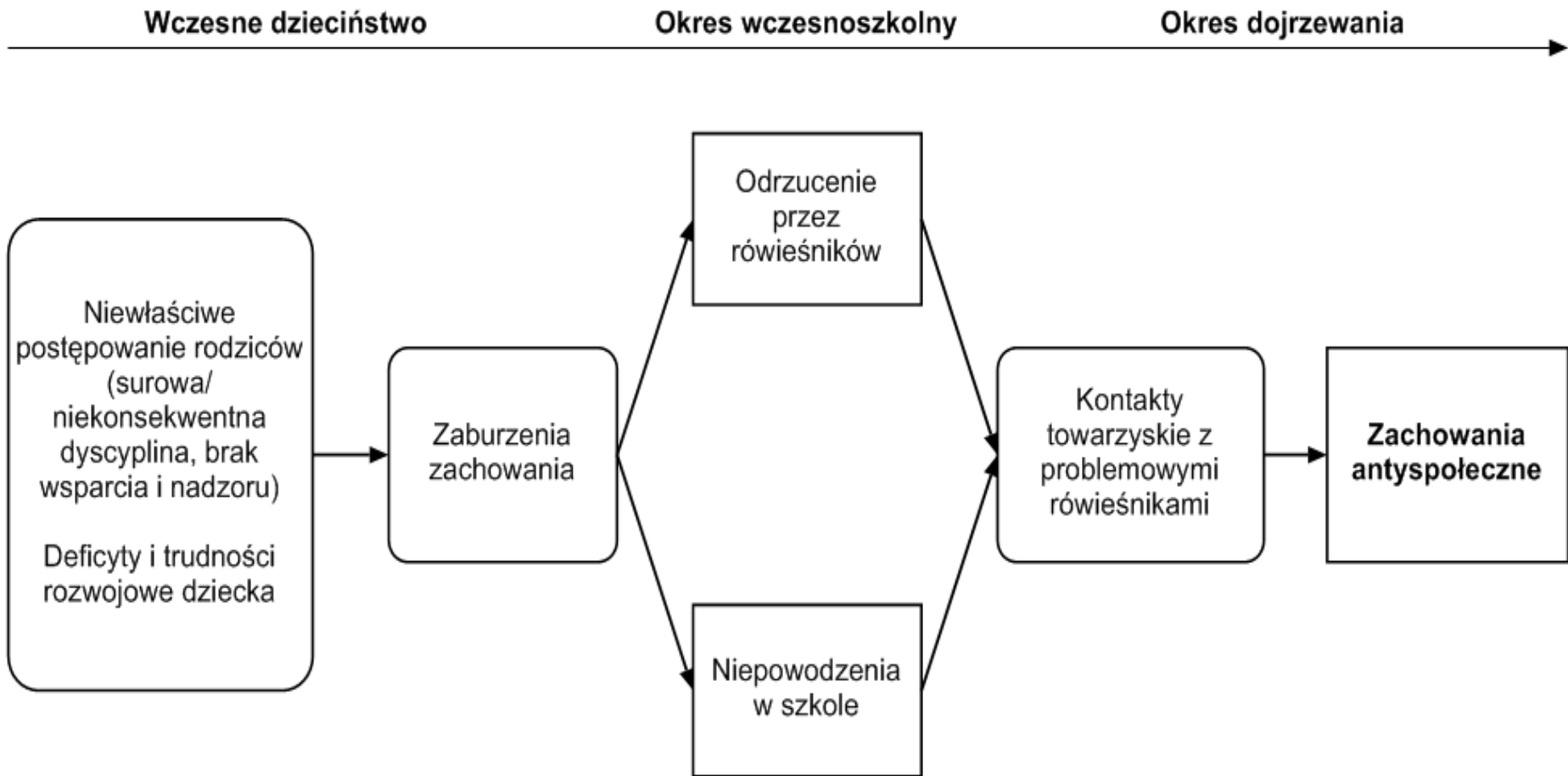
Dwie ścieżki rozwoju

- Zachowania antyspołeczne jako rezultat błędów w socjalizacji i braku zaangażowania
- Prawidłowy rozwój społeczny jako efekt zaangażowania młodego człowieka w życie instytucji podtrzymujących ład społeczny

Model rozwoju zachowań antyspołecznych

Ścieżki nieprawidłowego rozwoju w
perspektywie dzieciństwa i dojrzewania
(Patterson i wsp. 1989)

Ryc. 1.6 Model rozwoju zachowań antyspołecznych. Adaptacja własna modelu G. Pattersona i wsp. (1989)

Konsekwencje

- **Zachowania antyspołeczne przemijające**

Poszukiwanie form aktywnego funkcjonowania społecznego dzieci i młodzieży; doświadczenie samodzielności i niezależności

- **Trwałe zachowania antyspołeczne**

Perspektywa kliniczna, deficyty rozwojowe, poważne nieprawidłowości w funkcjonowaniu rodziny, ewolucja zachowań antyspołecznych, wczesna interwencja

Zachowania internalizacyjne/ eksternalizacyjne

- **Internalizacyjne** – poczucie dyskomfortu psychicznego i fizycznego nawet w sytuacjach pozbawionych czynników stresujących (np. zaburzenia lękowe)
- **Eksternalizacyjne** – wrogość wobec otoczenia, agresja i inne zachowania antyspołeczne (np. dokuczanie innym)
- **Kontekst**
Problemy zdrowia psychicznego

Internalizacyjne/ eksternalizacyjne

	Klucz definicyjny	Struktura
Zachowania internalizacyjne	Problemy emocjonalne i behawioralne w kontaktach z samym sobą	Problemy internalizacyjne: Np. lęk, depresja, wycofanie społeczne, objawy somatyczne
Zachowania eksternalizacyjne (Achenbach, 1966)	Problemy emocjonalne i behawioralne w kontaktach z otoczeniem	Problemy eksternalizacyjne: Np. agresja, wykroczenia, używanie substancji psychoaktywnych

Przyczyny

Internalizacyjne

- Efekty uboczne (koszty) związane z internalizacją norm społecznych w rodzinie i innych agendach socjalizacji

Eksternalizacyjne

- Deficyty socjalizacji w rodzinie, niewykształcenie zachowań zgodnych z normami społecznymi

Konsekwencje

- Dążenie do równowagi w działaniach profilaktycznych
- Zapobieganie problemom zarówno eksternalizacyjnym jak i internalizacyjnym
- Problemy internalizacyjne są źródłem „cichego” cierpienia
- W mniejszym stopniu przyciągają uwagę polityków i opinii publicznej

Podsumowanie

Zrozumienie niepożądanych zachowań (przedmiotu profilaktyki) wymaga wiedzy interdyscyplinarnej

- **Psychologia rozwojowa** (prawidłowości rozwojowe)
- **Pedagogika** (konceptcje socjalizacyjne)
- **Neuropsychologia** (rozwój mózgu w okresie adolescencji)
- **Ekologia rozwoju** w okresie adolescencji (środowiska dorastania)
- **Epidemiologia** (wielość czynników ryzyka)

Piśmiennictwo

- Achenbach T. (1966). The classification of children's psychiatric symptoms: a factor-analytic study, *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(7), 1-37.
- Ary D., Duncan T., Biglan A., Meltzer C., Noell J., Smolkowski K. (1999) Development of adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27(2), 141-150.
- Hawkins D., Weis J. (1985) The social development model: an integrated approach to delinquency prevention. *Journal of Primary Prevention*, 6(2), 73-97.
- Jessor R., Jessor S. (1977). *Problem behavior and psychological development: a longitudinal study of youth*. New York: Academic Press.
- Jessor R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action, *Journal of Adolescent Health*, 12, 597-605.
- Jessor R. (1998). New perspectives on adolescent risk behaviour. W: Jessor R. (red.) *New perspectives on adolescent risk behaviour*. Cambridge University Press, 1-10.
- Kazdin A. (1987). Treatment of antisocial behavior in children: current status and future directions, *Psychological Bulletin*, 102(2), 187-203.

Piśmiennictwo cd.

- Moffitt T. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological Review* 100(4), 674-701.
- Ostaszewski K. (2014). *Zachowania ryzykowne młodzieży w perspektywie mechanizmów resilience*. Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie.
- Patterson G., DeBaryshe D., Ramsey E., (1989) A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44(2), 329-335.
- Pytka L. (2001) *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej, Warszawa.
- Steinberg L. (2004). Risk taking in adolescence, *Annals New York Academy of Science*, 1021, 51-58.
- Urban B. (2000). *Zachowania dewiacyjne młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Karków.